

_____ *hokimligi*
maktabgacha va maktab ta'limi
boshqarmasi

_____ *maktabgacha va*
maktab ta'limi bo'limi tasarrufidagi
___-umumiy o'rta ta'lim maktabi
tarix fani o'qituvchisi

_____ *ning*
20__-20__-o'quv yilida 10-sinf I yarim
yillik uchun jahon tarixi fanidan

DARS

ISHLANMALARI

20__-20__-o‘quv yili 10-sinf jahon tarixi fanidan I yarim yillik
taqvim mavzu rejasi

№	O‘tiladigan mavzular rejasi	Nazariy soat	Dars o‘tkazish muddati	Dars o‘tkazilgan sana
1.	Industrial sivilizatsiyaning qaror topishi	1		
2.	“Yanada Buyuk Britaniya” uchun: yangi iqtisodiy va mafkuraviy tizimning paydo bo‘lishi	1		
3.	Fransiya va Germaniya: Yevropada yetakchilik uchun kurash	1		
4.	Sharqiy Yevropa va Rossiya: jamiyatni isloh qilish muammolari	1		
5.	Ikki xil Amerika: Shimoliy va Janubiy Amerikada taraqqiyot yo‘nalishlari	1		
6.	Yaponiya, Xitoy va Hindiston: islohotlarning osiyocha yo‘li	1		
7.	Islom sivilizatsiyasi mamlakatlarida an’anaviylik va islohotchilik o‘rtasida kurash	1		
8.	Afrika mamlakatlarida mustamlakachilik va taraqqiyot muammolari. 1-Nazorat ishi	1		
9.	Birinchi jahon urushining kelib chiqish sabablari va oqibatlari	1		
10.	Liberal-demokratik mamlakatlarda taraqqiyotning yangi muammolari	1		
11.	Totalitar va avtoritar diktatura mamlakatlari: yangi urush o‘chog‘ining paydo bo‘lishi	1		
12.	Osiyo mamlakatlarida mustaqillik va taraqqiyot muammolari	1		
13.	Afrikada milliy uyg‘onish va mustaqillik g‘oyalarining paydo bo‘lishi	1		
14.	Ikkinchi jahon urushining kelib chiqish sabablari va oqibatlari.	1		
15.	2-Nazorat ishi	1		
16.	G‘arbiy Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlari rivojlanishining asosiy yo‘nalishlari	1		

Sana:				
Sinf:				

Mavzu: Industrial sivilizatsiyaning qaror topishi

Darsning maqsadi:

Ta'limiy: yangi davrning so'nggi bosqichi va eng yangi davrda sodir bo'lgan muhim voqealar bayon qilinishi bilan birga jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi, shuningdek, bugungi kunda dunyo sahnida ro'y berayotgan ayrim voqealarning kelib chiqish sabablarini tahlil qilishga o'rgatish.

Tarbiyaviy: o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi, ularning dunyoqarashlarini kengaytirishga qaratilgan tarixiy ma'lumotlar haqida tushuncha berish. Jahon xalqlari madaniyatining har biri o'ziga xos va noyob ekanligini, insonparvarlik va vatanparvarlik tamoyillari, fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat g'oyalariga asoslangan umuminsoniy qadriyatlarni anglash ko'nikmalarini shakllantirish.

Rivojlantiruvchi: dunyo va jamiyat taraqqiyotining muhim qonuniyatlari va o'ziga xos yo'llarini bilib olish va kelajak haqida tasavvurlarga ega bo'lish, ilg'or mamlakatlarning tarixiy tajribasini O'zbekistonda ijodiy qo'llashga imkon beruvchi bilimlarni rivojlantirish.

O'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar tizimi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:

shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'z-o'zini nazorat qilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlarga ega bo'lish;

o'z ustida mustaqil ishlash va ijodiy-izlanishga doir faoliyatni tashkil etish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalana olish.

Darsning metodi: og'zaki (suhbat, savol-javob)

Darsning vositalari: dars rejasi, mavzuga oid rasmlar, tarqatmalar, texnik vositalar.

Shakl: jamoa, guruhda ishlash, hamma o'zi uchun.

Nazorat: o'quvchilarning darsda faolligi kuzatilib, hisobga olib boriladi.

Baholash: o'quvchilar bilimi reyting mezonlari asosida baholanib, dars oxirida e'lon qilinadi.

Darsning borishi:

№	Bo'limlar	Vaqt
1	Tashkiliy qism	3 daqiqa
2	O'tgan mavzuni mustahkamlash	5 daqiqa
3	Yangi mavzu bayoni	15 daqiqa
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 daqiqa
5	O'quvchilarni rag'batlantirish. Darsni yakunlash.	10 daqiqa
6	Uyga vazifa	2 daqiqa
Jami		45 daqiqa

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so'rash: a) Savol – javob o'tqazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

XVIII asrning oxirlarida boshlangan *sanoat to'ntarishi* faqat sanoatning emas, qishloq xo'jaligining ham rivojini belgilab berib, butun XIX asr davomida ko'plab mamlakatlar taraqqiyotining asosiy mohiyatiga aylanib qoldi. Dastlab Angliya, uning ortidan Fransiya, biroz keyinroq AQSH, Germaniya, Avstriya Vengriya, Italiya, Rossiya har xil tezlik bilan bo'lsada, shu yo'ldan bordilar. Shunday qilib, olimlar *industrial sivilizatsiya* deb atagan, bosh qadriyatlari texnik taraqqiyot va inson erkinligi bo'lgan sivilizatsiya XIX asrda Yevropa va AQSHda uzil-kesil qaror topdi hamda qariyb ikki asr mobaynida jahon xalqlari taraqqiyotining mazmuniga aylanib qoldi. Fan va texnika sohasida erishilgan yutuqlar xo'jalik hayotining rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatdi.

1895-yilda muhandis V. I. Lopushinskiy ishlab chiqqan yuk lokomotivi

Asrlar davomida dengiz va okeanlarda suzib yurgan yelkanli kemalar bilan bir qatorda *paroxodlar* paydo bo'ldi. Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarning shaharlari *temiryo'l tizimi* bilan bog'landi va bu sanoat hamda savdoning rivojlanishiga katta turtki berdi. 1870-yillari *elektrdvigatel*, *elektrlampa*, *telefon*, sal keyinroq *radio* kashf etildi. 1880-yillar – 1890-yillar boshlarida *elektr energiyasini* simlar orqali uzoq masofaga yetkazib berish imkoniyati paydo bo'ldi; benzinda ishlaydigan

dastlabki *ichki yonuv dvigatellari* yaratilib, shundan so'ng dastlabki *avtomobillar*, keyinroq *samolyotlar* paydo bo'ldi. O'sha davr iqtisodiyotining yetakchi sohalari – *metallurgiya*, *mashinasozlik*, *transport* shiddat bilan rivojlandi. *Elektrotexnika*, *kimyo sanoati* kabi yangi sohalar paydo bo'ldi hamda kishilarning kundalik turmushini o'zgartira boshladi. Sanoat ishlab chiqarishi sur'atlarining o'sishida ayniqsa tez rivojlanayotgan metallurgiyaning salmog'i katta bo'ldi. Fransuz metallurgi *Pyer Marten* va ingliz ixtirochisi *Henri Bessemerlar* joriy etgan po'lat eritishning yangi usullari uni ishlab chiqarishni keskin oshirib, tannarxini arzonlashtirdi. Ingliz metallurgi *Sidney Tomas* kashf etgan suyuq cho'yanni tozalash usuli esa fosfatlarga boy temir rudalaridan foydalanish imkonini yaratdi va mahsulotning sifatini keskin oshirdi. Natijada 1870-yildan 1900-yilgacha jahonda po'lat ishlab chiqarish 56 barobar o'sdi. Sanoatda *temir davri* o'rniga *po'lat davri* boshlandi.

XIX asrning so'nggi o'ttiz yili yirik sanoat ishlab chiqarishining jadal taraqqiyot davri bo'ldi. Taraqqiyotning yangi bosqichi sanoatni tashkil qilishning yangi shakllarini talab qildi. Bu yirik ishlab chiqarishning keskin rivojlangan davri ulkan moliyaviy sarf-xarajatlarni talab qilardi. Bunday katta mablag'larni bir joyga to'plash uchun *aksionerlik kompaniyalari* tashkil qilindi. Bu kompaniyalar yirik banklar va sanoatchilarga o'z mablag'larini bir joyga jamlash imkonini berdi. Ammo shu tariqa paydo bo'lgan *moliya oligarxiyasi* tezda jamiyatning tor *elita qatlamiga* aylanib, industrial sivilizatsiya qaror topgan ilg'or mamlakatlarda XX asr boshiga kelib iqtisodiy va siyosiy yetakchilikni qo'lga oldi. Bunday jarayonlar keyinchalik kapitalistik rivojlanish yo'liga o'tgan bir qator sobiq sotsialistik mamlakatlarda XX asr oxiri – XXI asr boshlarida ham kuzatildi. Bu o'zgarishlar jamiyat hayotida, kishilarning kundalik turmushida qanday aks etdi? Avvalo, yangi davr kishisi shakllandi. XVIII asrda paydo bo'lgan insonning tabiiy va uzviy huquqlari to'g'risidagi ta'limot jamiyat hayotida yanada kengroq namoyon bo'la boshladi. Siyosiy tuzumlar o'zgardi, absolyut monarxiyalar o'tmishda qolib ketdi va o'rnini cheklangan (konstitutsion) monarxiyalar va respublikalarga bo'shatib berdi.

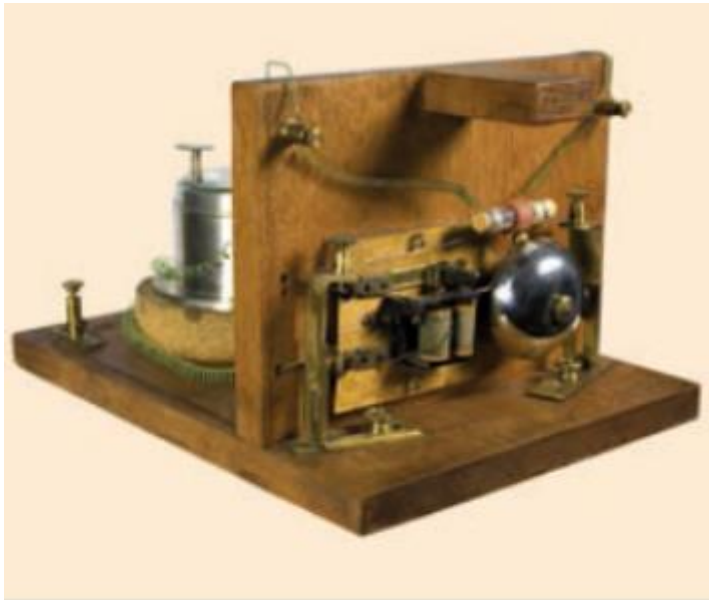

YODDA TUTING

XIX asrning 70-yillarida *elektrdvigatel*, *elektrlampa*, *telefon*, sal keyinroq *radio* kashf etildi.

P. Marten va *H. Bessemerlar* po'lat eritishning yangi usulini kashf qildi.

Parlament faoliyati qonunchilik, ijro va sud hokimiyatlari bir-biridan ajratilgan huquqiy davlatning shakllanishiga ko'maklashdi. Bunday davlatlarda shaxs huquqi kafolatlandi, fuqarolarning qonun oldida tengligi prinsipi o'rnatildi. Huquqiy davlat fuqarolik jamiyatining rivojlanishini ta'minladi. U odamlar hayotiga quyidagi o'zgarishlarni olib keldi: a) shaxsiy erkinliklar kengaydi; b) feodal qaramlikdan ozod bo'lish jarayoni davom etdi; d) mahalliy boshqaruv organlari shakllandi; e) ittifoqlar va siyosiy partiyalar tashkil qilindi; f) ayollarning erkaklar bilan teng huquqliligini ta'minlash uchun kurash olib

Birinchi telefon apparati

borildi; g) vijdon erkinligi e'lon qilindi va kafolatlandi.

Ilm-fanda juda katta o'zgarishlar yuz berdi. Uni ishlab chiqaruvchi kuchga aylantirishning uzoq davom etgan jarayoni XX asrda **ilmiy-texnik inqilob**ga olib keldi. Shu tariqa ilm-fan jamiyatni olg'a harakatlantiruvchi qudratli kuchga aylandi. Fandagi ixtirolar sanoat va qishloq xo'jaligiga joriy qilindi. Temiryo'llar, paroxodlar, avtomobillar, samolyotlar, elektr yoritkichlar, telefon, telegraf va boshqa ko'plab ixtirolar insonlar hayotini tubdan o'zgartirib yubordi.

Ilm-fan yutuqlaridan ilhomlangan bu davr kishilari tabiatni bo'ysundirishga, insonning cheksiz imkoniyatlarini ishga solishga, inson tabiatining o'zini mukammallashti-rishga intilib yashadilar. Natijada dinning inson

ongiga ta'siri susaydi, ko'plab mamlakatlarda dunyoviy ta'lim yo'lga qo'yilib, diniy muassasalar davlatdan, ta'lim jarayoni dindan ajratildi. Dunyoviy davlat, maktab, fan va madaniyat shakllandi. Dunyoviy yondashuv, **sekulyarlik**, vijdon erkinligi inson dunyoqarashining, ozod shaxs sifatida o'zini anglashining asosini tashkil qildi. Industrial davlatlar mustamlaka imperiyalarini yaratib, Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasini ta'sir hududlariga bo'lib olish uchun intildilar. Bu davr G'arb sivilizatsiyasining **ekspansiyasi** davri, Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi xalqlarining faqat siyosiy va iqtisodiy emas, sivilizatsiyaviy qaramligining ham boshlanish davri bo'ldi. Bu davrda G'arb jamiyatining tarkibi o'zgardi, aholining yangi qatlamlari paydo bo'ldi. Insonning o'zi, ichki dunyosi va turmush tarzi ham o'zgardi. Uning asosiy qadriyatlari ozodlik va shaxsiy erkinlik bo'lib qoldi.

Atamalar mazmuni

Industrial sivilizatsiya – ijtimoiy hayot uchun muhim rol o'ynaydigan jamiyat. Yangi davrda shakllangan bozor munosabatlari, siyosiy va ijtimoiy tenglik, huquqiy davlat, diniy bag'rikenglik, inson huquqlari, umuminsoniy qadriyatlar kabi tushunchalar industrial sivilizatsiyaning asosiy belgilari hisoblanadi.

Sekulyarlik – hukumat va boshqa huquq manbalari dinning har qanday turidan alohida bo'lishi kerakligi haqidagi tushuncha.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash:

1. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida kapitalizm taraqqiyotida yuz bergan tub o'zgarishlar nimalardan iborat?
2. XIX asr oxiri va XX asr davomida ilmiy-texnik inqilobga olib kelgan kashfiyotlarni tartib raqami, davlat, yili, kashfiyot turi tarzida jadval holatiga keltiring.
3. Qanday omillar XX asrda ilmiy-texnik inqilobga olib keldi?

V. O'quvchilarni rag'batlantirish. darsni yakunlash, darsda faol qatnashgan o'quvchilar rag'bat kartochkalari bilan rag'batlantiriladi.

VI. Uyga vazifani e'lon qilish: *Yevropada qanday asosga tayanilib ilmiy-texnika inqilobi natijalari sanoat ishlab chiqarishi sur'atlarining o'sishi bilan uyg'unlashtirildi?*

O'IBDO': _____ (imzo) _____ (sana)

Sana:				
Sinf:				

Mavzu: “Yanada Buyuk Britaniya” uchun: yangi iqtisodiy va mafkuraviy tizimning paydo bo‘lishi

Darsning maqsadi:

Ta’limiy: yangi davrning so‘nggi bosqichi va eng yangi davrda sodir bo‘lgan muhim voqealar bayon qilinishi bilan birga jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi, shuningdek, bugungi kunda dunyo sahnida ro‘y berayotgan ayrim voqealarning kelib chiqish sabablarini tahlil qilishga o‘rgatish.

Tarbiyaviy: o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi, ularning dunyoqarashlarini kengaytirishga qaratilgan tarixiy ma’lumotlar haqida tushuncha berish. Jahon xalqlari madaniyatining har biri o‘ziga xos va noyob ekanligini, insonparvarlik va vatanparvarlik tamoyillari, fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat g‘oyalariga asoslangan umuminsoniy qadriyatlarni anglash ko‘nikmalarini shakllantirish.

Rivojlantiruvchi: dunyo va jamiyat taraqqiyotining muhim qonuniyatlari va o‘ziga xos yo‘llarini bilib olish va kelajak haqida tasavvurlarga ega bo‘lish, ilg‘or mamlakatlarning tarixiy tajribasini O‘zbekistonda ijodiy qo‘llashga imkon beruvchi bilimlarni rivojlantirish.

O‘quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar tizimi.

Kommunikativ kompetensiya:

o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, davr bilan dialogga kirishish, ilmiy muloqotni tashkil etish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o‘z nuqtai nazarini asoslash, himoya qilish va jamoaviy qarorlar qabul qilish;

muloqot jarayonida o‘zining his-tuyg‘ularini boshqarish, nizoli vaziyatlarda konstruktiv qarorlar qabul qilish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:

jamiyatdagi voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

voqea-hodisalarga nisbatan ogohlik va hushyorlik bilan munosabatda bo‘lish, tashabbus ko‘rsatish; o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish.

Darsning metodi: og‘zaki (suhbat, savol-javob)

Darsning vositalari: dars rejasi, mavzuga oid rasmlar, tarqatmalar, texnik vositalar.

Shakl: jamoa, guruhda ishlash, hamma o‘zi uchun.

Nazorat: o‘quvchilarning darsda faolligi kuzatilib, hisobga olib boriladi.

Baholash: o‘quvchilar bilimi reyting mezonlari asosida baholanib, dars oxirida e’lon qilinadi.

Darsning borishi:

№	Bo‘limlar	Vaqt
1	Tashkiliy qism	3 daqiqa
2	O‘tgan mavzuni mustahkamlash	5 daqiqa
3	Yangi mavzu bayoni	15 daqiqa
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 daqiqa
5	O‘quvchilarni rag‘batlantirish. Darsni yakunlash.	10 daqiqa
6	Uyga vazifa	2 daqiqa
Jami		45 daqiqa

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tqazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

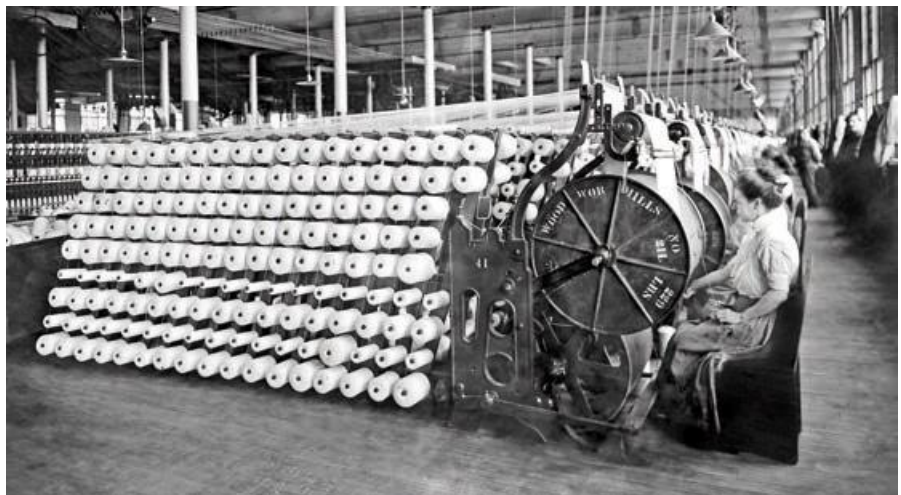
Napoleon urushlarining yakunlanishi Yevropada taraqqiyotning yangi bosqichini boshlab berdi. Angliya uzoq yillar jahon siyosatida yetakchi o‘rinni egallab keldi, “jahon ustaxonasi” degan nom oldi, birinchi davlatga, dunyoning moliyaviy markazi va liberal jamiyatning namunasi aylandi. XIX asrning o‘rtalariga kelib Angliyada barqaror fuqarolik jamiyati shakllandi. Inqilob tarafdorlari bo‘lgan radikal kuchlar siyosiy jarayonlardan chetlatildi – Angliya taraqqiyotning *evolyutsion yo‘lini* tanladi.

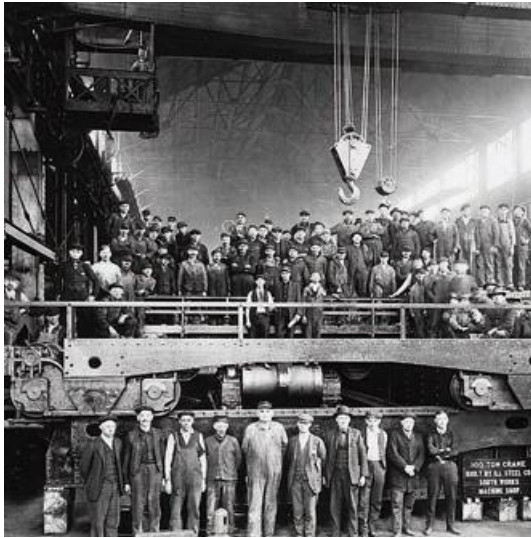

Xalqaro sotsialistik ishchilar va kasaba uyushmalari kongressi, London, 1896-yil

Bu davrdagi iqtisodiy yuksalish ishchilarga o'z ahvollarini yaxshilash uchun kurashish imkonini berdi. Kasaba uyushmalarining ish vaqtini qisqartirish va o'z faoliyatlarini legallashtirish uchun kurashi ular saflarining sezilarli kengayishiga olib keldi. O'sha davrda ko'pchilik ishchi tashkilotlari muammolarni hal qilish yo'llarini inqilobiy harakatdan emas, islohotchilikdan izlash lozim deb hisoblashardi. Ammo XIX asrning 70-yillariga kelib Angliya sanoatning rivojlanish sur'atlari bo'yicha Germaniya va AQSH kabi yosh sanoat mamlakatlaridan ortda qola boshladi. Sanoatning yangi sohalari bo'lgan kimyoviy ishlab chiqarish va elektrotexnikada ham Germaniya va AQSH Angliyadan o'zib ketgandi. Angliya sanoati nisbatan sekin rivojlanishining asosiy sababi uning texnik qo'loqligi edi. Yosh kapitalistik mamlakatlar – Germaniya va AQSHda sanoat korxonolari o'z davrining eng ilg'or texnikasi asosida qurilayotgan, Angliyada esa sanoat ancha oldin paydo bo'lganligi sababli ko'plab zavod va fabrikalarning uskunalari eskirib qolgan edi. XX asr boshlariga kelib AQSH dunyoning birinchi sanoat mamlakatiga aylandi. Germaniya sanoati ham bir qator muhim sohalarda, masalan, metallurgiya bo'yicha katta tezlik bilan Angliyani quvib o'ta boshladi. Germaniya savdo sohasida ham katta raqobatni vujudga keltirdi. XIX asr oxirlaridayoq nemislarning arzon tovarlari Angliya

va uning mustamlakalari bozorlariga kirib keldi. Shu tariqa Angliya dunyoning birinchi sanoat mamlakati maqomini yo'qotdi va birinchi jahon urushi arafasida **Pax Britanica** (*Paks Britanika* – “Britaniya dunyosi”) davri o'z yakuniga yetdi. Ammo XX asr boshlarida ham Angliya dunyoning eng boy mamlakati bo'lib qolayotgan edi. Bu davrda sanoati rivojlangan boshqa mamlakatlar Angliya singari yirik kapitalga ega emasdi. Birinchi jahon urushi arafasida beshta yirik bank moliya bozorida yetakchilik qilardi, ular Londonning markaziy dahasi – Sitida joylashgan bo'lib, butun dunyo bo'ylab filiallariga ega edi. Bu banklar o'z kapitallarini butun dunyo bo'ylab foydali sohalarga joylashtirdi va bu jarayon **kapital eksporti** deb ataldi. Angliya sanoat ishlab chiqarishida ortda qolgan sari kapital eksporti katta ahamiyat kasb etib, foyda olishning muhim manbalaridan biriga aylanib bordi. Bu davrda ham Buyuk Britaniya iqtisodiyoti mustamlakachilik xarakteriga ega bo'lib qolaverdi. Britaniya imperiyasining hududi 1884-yildan 1900-yilgacha 30% ga kengaydi, aholisi bir yarim marta ko'paydi. Birinchi jahon urushi arafasida ingliz mustamlakalarida 400 mln kishi yashardi. Mustamlakalar uchun bo'lgan urushlarning eng yirigi 1899–1902yillardagi inglizbur urushi bo'ldi. *Burlar* gollandiyalik mustamlakachilarning avlodlari bo'lib, ular Janubiy Afrikada Transvaal va Oranj nomli ikkita respublika tuzishgan edi. Burlar asosan chorvachilik bilan shug'ullanishardi. Angliya uzoq davom etgan urushdan so'ng, 1902yili bu ikki respublikani ham o'ziga bo'ysundirdi. Angliyaning mustamlakachilik intilishlarini jahon jamoatchiligi qoraladi. Bu esa xalqaro maydonda uning nufuzi tushib ketishiga olib keldi. Mustamlakalarda mahalliy aholi dahshatli ekspluatatsiya qilinar, ularning yerlari tortib olinib, o'zlari mustamlakachilar foydasiga ishlashga majbur etilar edi. Og'ir soliqlar, o'ta past ish haqi aholining qashshoqlashuviga va butun boshli xalqlarning qirilib

ketishiga olib keldi. Ko‘plab ingliz mustamlakalarida mahalliy aholi to‘liq qirilib ketdi. Bu yerlarning aholisini endi yevropaliklar, asosan inglizlar tashkil eta boshlagandi. Bunday mustamlakalar XIX asr oxiri – XX asr boshlarida avtonomiyalarga ega bo‘ldi. Ular endi **dominion**lar deb atala boshlandi. Kanada, Yangi Zelandiya, Avstraliya ana shunday dominionlar edi. Angliya rivojlanishning evolyutsion yo‘lini tanlagani uchun parlament va saylov islohotlari davom ettirildi. 1868-yili shaharlarda ishchilarning bir qismi saylov huquqiga ega bo‘ldi. Tez orada bu barcha grafliklarda joriy qilindi. XX asr boshiga kelib jamoa palatasining ustuvorligi aniq belgilab qo‘yildi, lordlar palatasining huquqlari esa cheklanib bordi. Imperiyaga 64 yil hukmronlik qilgan qirolicha **Viktoriya** 1901-yili vafot etdi va taxtga uning katta o‘g‘li **Eduard VII** keldi. Eduard VII ingliz diplomatiyasida

hukmronlik qilgan “ajoyib izolyatsiya” siyosatini tugatdi. Qirol siyosatining muvaffaqiyati deb Angliya bilan Fransiya o‘rtasidagi munosabatlarning iliqlashuvini aytish mumkin.

Rossiya bilan ham kelishuv imzolandi. Eduard VII davri Angliya tarixida **ajoyib davr** deb ataldi. Viktoriya davrining “unutilgan mashhur” yozuvchisi **Jozef Redyard Kipling** “yanada Buyuk Britaniyani yaratish” tashabbuskorlaridan biri bo‘ldi. “Madaniyatdan orqada qolgan” xalqlarga faqat oq tanlilar yordam berishi mumkinligiga Kipling chin dildan ishonadi. Yozuvchining bu qarashlari “Oq tanlilar yuki” deb nomlangan she‘rida o‘z ifodasini topadi. Kipling o‘zining bu she‘ri, hayotiy falsafasi va inglizlarning sivilizatsiyachilik missiyasiga qat‘iy ishonchi bilan Charlz Dilk, Jon Sili va Sesil Rods singari imperiya maddohlari qatoridan joy oladi. Ular imperiya haqidagi mifni yaratdilar. Bu mifning markazida britaniyaliklar boshqaruvi eng yaxshi boshqaruv usuli ekanligi haqidagi tasavvur yotadi. O‘sha davr inglizlarining fikricha, osiyolik va afrikaliklar o‘z mamlakatlarini mustaqil boshqarish va rivojlantirishga qodir emaslar. Osiyo va Afrika davlatlarining ichki ishlariga inglizlarning aralashuvi, hokimiyatlarni ag‘darishi ko‘pincha bu davlatlardagi siyosiy tizimning kamchiliklarini bartaraf qilish sifatida qaraladi. Xullas, bu davrda Angliya dunyoning yetakchi imperiyalaridan biri bo‘lib qolayotgan bo‘lsada, imperiyaning avvalgi qudrati so‘nib borayotgani, yangi davrlar boshlanayotganligini ingliz jamiyati ham his qilayotgan edi.

Atamalar mazmuni

Pax Britanica (lotincha, Paks Britanika – “Britaniya dunyosi”) – Buyuk Britaniyaning 1815-yilgi Vaterloo jangidan boshlab Birinchi jahon urushiga qadar dengizdagi va xalqaro munosabatlardagi hukmronlik davri.

Dominion (qaram yer) – ingliz qiroli (qirolicha)ni davlat boshlig‘i deb tan oladigan va Britaniya imperiyasi tarkibida bo‘lgan davlat.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash:

1. XX asr boshlarida Buyuk Britaniya sanoatining rivojlanish sur‘atlari nima sababdan sekinlashdi?
2. Kapital eksporti tushunchasining mohiyati nimalardan iborat edi?
3. Qirolicha Viktoriya va uning katta o‘g‘li Eduard VII hukmronligi yillarida Buyuk Britaniya tashqi siyosatida qanday o‘zgarishlar sodir bo‘ldi?
4. Jozef Redyard Kipling o‘z asarlarida Buyuk Britaniya tarixining qaysi xususiyatlarini aks ettirgan?

V. O‘quvchilarni rag‘batlantirish. darsni yakunlash, darsda faol qatnashgan o‘quvchilar rag‘bat kartochkalari bilan rag‘batlantiriladi.

VI. Uyga vazifani e‘lon qilish: O‘ylab ko‘ring va mantiqiy xulosa chiqaring. *Qanday sabablar tufayli Buyuk Britaniya dunyoning birinchi sanoat mamlakati maqomini yo‘qotdi?*

O‘IBDO‘: _____

(imzo)

(sana)

Zokirjon.com. veb-sayiti orqali o‘zingiz uchun kerakli hujjatlarni yuklab olishingiz mumkin.

Zokirjon Admin bilan

90-530-68-66, 91-397-77-37 nomerga murojaat qilishingiz, shu nomerdagi telegram orqali bog‘lanishingiz nza456 yoki nza445 izlab telegramdan yozishingiz so‘raladi.

Telegramda murojaatingizga o‘z vaqtida javob beriladi

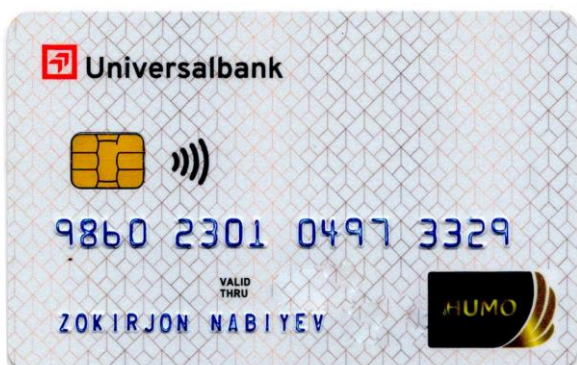
48 listdan iborat jahon tarixi fanidan 10-sinf I yarim yillik konspektni to‘loq holda olish uchun telegramdan yozing.

Telegram kanalimiz:

@Maktablar_uchun_hujjatlar

**To‘lov uchun: UZCARD *880*9860230104973329*summa#
Plastik egasi Nabiyev Zokirjon**

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To‘liq holda olganingizdan so‘ng:
Faqat o‘zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali veb-saytlarga joylamang.
Kanal va gruppalarga tarqatmang.

**OMONATGA
HIYONAT QILMANG.**

Bizni hizmatdan foydalanib qulay imkoniyatga ega bo'ling!

Bizda maktablar uchun quydagi hujjatlar mavjud.

- 1. 1-11-Sinflar uchun kelajak soati ish reja va konspektlari**
- 2. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan to'garak hujjatlari**
- 3. Sinf rahbar hujjatlari**
- 4. Metodbirlashma hujjatlari**
- 5. Ustama hujjatlari**
- 6. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan konspektlar va tezislar**
- 7. 1-11-Sinflar uchun Ish rejalar (Taqvim mavzu rejalar)**
- 8. Maktab ish hujjatlari**
- 9. Direktor ish hujjatlari**
- 10. MMIBDO' ish hujjatlari**
- 11.O'IBDO' ish hujjatlari**
- 12.Psixolog hujjatlari**
- 13.Xotin-qizlar qo'mitasi ish hujjatlari**
- 14.Kutubxona mudirasi ish hujjatlari**
- 15.Besh tashabbus hujjatlari**
- 16. Ommalashtirish uchun dars ishlanmalar va ochiq dars ishlanmalar, taqdimotlar, slaydlar**